

Тема: 1.З'їзд поневолених народів Росії як передвісник розпаду Російської імперії.

2.Прихід до влади більшовиків у Росії: позиція УЦР.

1. 21-28 вересня 1917 року, у Києві за ініціативи Української Центральної Ради відбувся З'їзд поневолених народів (також З'їзд народів Росії). Це була спроба мирного й конструктивного вирішення національного питання в тогочасній Росії. 14 вересня 1917 року Тимчасовий уряд проголосив Росію республікою. Та попри це, він усіма засобами намагався відтермінувати розгляд національного питання – мовляв, не на часі, адже триває Перша світова війна. Зрозумівши марність очікувань, діячі Центральної Ради взяли на себе ініціативу проведення з'їзду. Він мав засвідчити прагнення перетворити «тюрму народів» – як тоді називали Росію – на цивілізовану федеративну державу. Законний характер з'їздові надавала присутність представників Тимчасового уряду і командування Київського військового округу. З'їзд проходив в приміщенні Педагогічного музею. У його роботі взяли участь 92 делегати від українців, грузинів, латишів, литовців, естонців, євреїв, білорусів, молдован, козаків, бурятів, татар, кримських татар, тюркських та мусульманських організацій, Ради соціалістичних партій Росії, поляків. Тимчасовий уряд Росії представляв Максим Славинський, який очолював Особливу нараду з провінціальної реформи. 8 делегатів-українців від різних політичних партій об'єдналися на платформі національно-територіальної автономії. Окремо від росіян виступали представники російських козацьких військ, які вважали себе окремим народом (донці, кубанці, терці, уральці, забайкальці, оренбуржці, амурці). З'їзд визнав козацтво «самостійною галуззю між народами Російської республіки, яка утворилась через особливі обставини історичного буття і має всі права на незалежне існування». Делегати з'їзду відзначили провідну роль України у перебудові Росії на нових засадах, підтримали її політичний курс на автономію. В цілому склад з'їзду віддзеркалював рівень тогочасної політичної думки, в якій ідеї федералізму переважали

над самостійницькими. Хоча федералізм для учасників форуму означав не відмову від національної незалежності, а найдоцільнішу на той час форму її здійснення, не як кінцеву мету, а як важливий етап на шляху до федерації Європи і в майбутньому до федерації всього світу. Крім литовців та поляків, які відстоювали повну державну незалежність Польщі та Литви, та єврейських делегатів, які порушували питання утворення єврейської держави в Палестині, решта представників національних рухів підтримала ідею перетворення колишньої «тюрми народів» на федеративну демократичну республіку. М. Грушевський вважав, що 8 днів роботи з'їзду були справжнім святом єднання поневолених народів колишньої Російської імперії. Рішення з'їзду: - Росія має стати федеративною демократичною республікою; - кожен з народів Росії має право на національно-персональну автономію. Утворено координаційний орган – Раду народів, де засідали по 4 делегати від кожного народу, що мав представництво на з'їзді. Новоутворені держави народів колишньої імперії у вересні 1918 року. М. Грушевський чітко визначив позицію української сторони і свою концепцію федералізму: «Україна не йде через федералізм до самостійності, бо державна незалежність лежить не перед нами, а за нами. Ми вже раніше об'єдналися з Росією як незалежна держава і своїх прав ніколи не зрікалися... Ми не будемо казати, що любимо російську республіку, бо до сеї пори ми від неї нічого доброго для себе не бачили...». Найважливішим документом з'їзду стала постанова «Про федеративний устрій Російської держави», в якій засуджувалася надмірна централізація законодавчої та виконавчої влади, що гальмувало розвиток держави. Делегати з'їзду ухвалили, що поряд з Всеросійськими Установчими зборами будуть скликані крайові Установчі збори для встановлення форм відносин з центральними органами, а також форм внутрішнього устрою автономної одиниці. Постанова «Про загальнодержавну та крайові мови» надавала рівноправного статусу національним мовам. Загальнодержавною визнавалася російська, в окремих державах, частинах федерації — одна або кілька крайових мов. Щодо школи, церкви і суду загальнодержавна мова не повинна була мати жодної переваги над іншими крайовими мовами. Для

практичного вирішення завдань національного та крайового автономно-федеративного будівництва з'їзд обрав Раду народів з місцеперебуванням у Києві. В основу формування цього органу покладено принцип рівного представництва (4 члени від кожного народу, делегати якого брали участь у роботі з'їзду). Організаційне засідання Ради відбулося 16 (29) вересня 1917 року. Микола Любинський. Головою обрали Михайла Грушевського, секретарем — Миколу Любинського. Друкованим органом став журнал «Свободный союз» (вийшло лише два числа у жовтні та листопаді 1917 року в друкарні Української Центральної Ради).

Змагаючись в ініціативності у вересні 1917 року Тимчасовим урядом терміново скликається Демократична нарада, яка була покликана стабілізувати внутрішнє становище у Росії та піднести авторитет влади. Центральна Рада відправила на Демократичну нараду свою делегацію, яка виступила із пропозиціями:

1. Земля – земельним комітетам
2. Контроль за промисловістю
3. Вихід із Першої світової війни
4. Скликання Всеросійських Установчих зборів
5. Права націй на створення незалежної держави
6. Визнання вищої законодавчої влади в Україні – ЦР та Генерального

Секретаріату

Результат: - Демократична нарада не схвалила платформу ЦР та відносини між ТУ та ЦР загострюються. В умовах загострення і протистояння політичних сил активізувалися військові. 7(20) жовтня 1917 року – 3-й Всеукраїнський військовий з'їзд. З'їзд вимагав від ЦР негайно повної українізації армії і флоту, укладення миру, рішучих дій. З'їзд висловив підтримку ЦР. Було прийнято резолюцію про негайне проголошення України демократичною республікою. Та було сформовано Перший полк охорони революції. Моральний розлад, поразки царської армії призвели до масово дезертирства і грабіжництва і от з метою саме охорони і

захисту українці створювали загони самооборони, що отримали назву Вільне козацтво. Поступово воно перетворювалося на одне із рішучих сил революції і в жовтні 1917 року у місті Чигирин відбувся Перший з'їзд вільного козацтва. Який відображав інтереси 60 тис. козаків України і Кубані. Козацтво обрало Генеральну раду та Почесного отамана, командира першого українського корпусу генерала Павла Скоропадського. З'їзд підтримав ЦР щодо її державотворчої діяльності, а громадян закликав стояти на сторожі українських інтересів та створювати козацькі підрозділи на місцях. Нова сила, яка відігравала дуже важливу роль – це січові стрільці, які опинилися на теренах Російської імперії як військовополонені та активно включилися у роботу революційних органів влади. Багато з них у листопаді 1917 року поступили на військову службу у Галицько-Буковинський курінь січових стрільців (600 вояків, очолив Євген Коновалець, стояли на захисті ЦР, а начальник Генштабу Андрій Мельник).

Виходячи із поточної ситуації 22 вересня 1917 року ЦР одностайно ухвалила скликання Установчих зборів України. Скликання планувалося на 9 січня 1918 року. Як тільки про це дізнався Тимчасовий уряд, то міністр юстиції цього уряду порушив негайно кримінальну справу проти діячів ЦР. Делегація ЦР виїхала на переговори до Петрограда, але там для них уже були підготовлені тюрми. Наших секретаріатів врятувало тільки падіння Тимчасового уряду.

2. Прихід до влади більшовиків у Росії: позиція УЦР. 25 жовтня (7 листопада) 1917 року відбулося збройне повстання більшовиків у Петрограді. Внаслідок якого більшовики скинули Тимчасовий уряд і відбувся більшовицький переворот. II Всеросійський з'їзд рад робітничих і солдатських депутатів ухвалив декрети про мир, землю, утворив новий російський уряд – Раду народних комісарів на чолі із Володимиром Леніним. У Києві утворилося 3 табори політичних сил:

1. Прибічники поваленого Тимчасового уряду (куди входили прибічники усіх загальноросійських партій із опорою Київського військового округу 10 тис.чол.)

2. Центральна Рада (яка обстоювала власне право на владу, українські політичні партії, 18 тис. чол.)

3. Більшовики (спиралися на ради робітничих і солдатських депутатів та 6,5 тис. чол.)

Більшовики зустріли в Україні противника – Українська Центральна рада, якого не було в Росії і 29-31 жовтня 1917 р. початок більшовицького повстання. Почалися бої переважно на Печерську та в районі заводу «Арсенал». На вулицях міста утворилися барикади. Але у таких умовах ЦР вдалося опанувати ситуацію та лишатися авторитетною силою. Реагуючи на жовтнєве більшовицьке повстання у Петрограді, падіння Тимчасового уряду та захоплення більшовиками влади, боротьбу в Києві. 7 листопада 1917 року було проголошено III Універсал:

■ Заявлялося, що Україна не відокремлюється від Росії, але вся влада в Україні

відтепер належить лише Центральній Раді та Генеральному Секретаріату.

■ Україна стає Українською Народною Республікою.

■ В Україні проголошувався 8-годинний робочий день.

■ Запроваджувався державний контроль над виробництвом.

■ Україна виступає за негайне укладення миру між воюючими сторонами.

■ Скасовувалася смертна кара й оголошувалася амністія.

■ В Україні повинен бути створений дійсно незалежний суд.

■ Україна визнає національно-персональну автономію для національних меншин.

Із 47 членів Малої Ради за висловились 42, проти нікого і лише 5 утрималося. 9 листопада 1917 року на Софійському майдані відбувся мітинг, військовий парад із нагоди проголошення Української Народної Республіки. Це був святковий день. Усупереч положенням III Універсалу Центральна Рада відмовилася від

негайного вирішення аграрного питання. На нараді представників поміщицьких організацій, київських цукрозаводчиків, банкірів В.Винниченко заспокоїв поміщиків заявивши, що питання про землю буде вирішено українськими Установчими зборами, але пізніше.

Кримськотатарський національний рух.

Важливий аспект. Повалення самодержавства у лютому 1917 року створило сприятливі умови для розгортання кримськотатарського національного руху. 25 березня 1917 року в Сімферополі відбувся Перший Всекримський мусульманський з'їзд. На цьому з'їзді був обраний Тимчасовий кримський мусульманський виконавчий комітет – Мусвиконком – керівний орган національного руху кримських татар і його голову – муфтія. Муфтії – це титул представника вищого мусульманського духовенства, що має право розв'язувати спірні богословсько-юридичні питання. Ним став Номан Челебіджихан. У жовтні 1917 р. у Сімферополі відбувся Всекримський з'їзд татар, який одногolosно прийняв рішення про скликання Курултаю. Тобто, Курултай – це кримськотатарські установчі збори. (як парламент). У листопаді 1917 р. Курултай було обрано. До його складу увійшло 76 делегатів, з яких 4 жінки. 26 грудня 1917 року Курултай у Бахчисараї проголосив Кримську Народну Республіку. Що стала першою у мусульманському світі республікою і надала права виборчі жінкам. Отже, збираються у Бахчисараї у Ханському палаці делегати, які ухвалили два дуже важливі рішення: про кримськотатарські основні закони й про створення кримськотатарського національного уряду – Рада директорів або Директорія. Наша Українська Центральна Рада одразу визнала Кримськотатарську Народну Республіку. Але дуже скоро ситуація змінилася, оскільки 29 грудня у Севастополі виникає очолюваний більшовиками Військово-революційний комітет, який ставить собі за мету встановити радянську владу, тобто, фактично захопити владу на півострові. У цих умовах кримські татари та Ради народних представників спільно стали проти більшовиків. Спротив був невдалий – більшовики захопили владу у Криму. Під час боротьби за Крим більшовики, щоб знайти собі прихильників, «забули» про гасла щодо рівності народів, які

проголошував їхній центральний уряд. Окрім соціальних гасел, більшовики грали на антитатарських настроях. В офіційних закликах, щоб налякати населення і мобілізувати під свої прапори, більшовики, наприклад, у Севастополі лякали загрозою «воєнної диктатури татар, яких підтримує Центральна Рада». У січні 1918 року більшовики захопили Сімферополь. До їхньої рук потрапив перший очільник кримськотатарського уряду Номан Челебіджихан, якого вивезли в Севастополь і там розстріляли. Більшовики офіційно розпустили Курултай і Раду народних представників. Діячі Курултаю пішли у підпілля або виїхали. Проте вже навесні, коли почався наступ німецьких, австрійських та українських військ і звільнення України від більшовиків та їхніх прихильників, ситуація змінилася. У той момент у Криму вибухнуло кримськотатарське повстання, яке було досить вдалим у діях проти більшовиків. Після того, як Крим звільнили від більшовиків українські та німецькі війська, у травні 1918 року зібрався Курултай, а з Туреччини повернувся Джафер Сейдамет. Він виступив як прихильник турецької орієнтації, але німці не дали висадити в Криму турецькі війська. Сейдамет попервах був ізольований німцями, а потім перейшов на пронімецькі позиції. Тоді Курултай оголосив його прем'єр-міністром, а себе – тимчасовим кримським парламентом і намагався домовитися з іншими кримськими політичними силами щодо створення загальнокримського уряду. Проте через протидію російських сил зробити це не вдалося, і тоді було утворено уряд генерала Сулеймана Сулькевича.

Отже, проголошення III Універсалу стало беззаперечно визначною віхою української революції. Проте, у відкриту боротьбу із УЦР вступили більшовики. Керівники Української народної республіки не уявляли собі як і всі сучасники, наприклад, кримські татари масштабів небезпеки більшовицької диктатури. Ситуація в Україні вимагала від влади невідкладних і рішучих заходів для захисту і подальшого формування державності.

Д/з: §§7,8.